

Arkæologiens Vadehav

Marskbønder, stormænd og søfolk på kanten af den store verden

Fra jernalderen og frem var marskegnene tæt beboede

De fede marskegne er nøglen til forståelsen af Vadehavets rige arkæologi. De endeløse grønne vidder blev afgræsset af store dyreflokke. Det er baggrunden for, at Vadehavsegnene var tæt befolkede i ældre tid. Fremmede købmænd besejlede allerede i jernalderen Vadehavets kyster og bragte mange nye strømninger med sig.

I stenalderen fandtes Vadehavet ikke. Det land-område, vi i dag kalder Danmark, så dengang helt anderledes ud, men landsænkning og havstigninger har siden da forandret forholdet mellem land og vand radikalt. Hovedtrækkene i udviklingen har været, at det sydvestjyske landskab langsomt er sunket, mens havniveauet langsomt er steget.

Hele Nordsøbassinet var i den ældre jægerstenalder landfast med England, og datidens mennesker jagede urokser og kronvildt på de store flodsletter, som i dag ligger på havets bund. En gang imellem går der en hjortetaksøks eller et andet oldgammelt redskab i fiskernes net ude på Nordsøen – den blev tabt på tørt land, i dag står der 50 m vand. En sjælden gang findes også ilandskyllede stenalderredskaber på Vadehavskysterne.

Havet steg igennem stenalderen, og da vi blev bønder omkring år 4000 f. Kr. lå kystlinien kun lidt vest for det som i dag er de danske Vadehavssøer,

ARKÆOLOGIEN KAN OPLEVES ..

FORÅR

SOMMER

EFTERÅR

VINTER

Fanø, Mandø og Rømø. Men langsomt steg vandet op over de første bønders landskaber. I de flade kystegne aflejrede tidevandet frugtbart klæg-ler, som ganske langsomt voksede i højden i takt med den generelle landsænkning og havets gentagne oversvømmelser. De tabte stenaldermarker ligger i dag forseglet under marskklægens jævne flader, og er ikke lette at finde. Men enkelte gange er der i de danske marskegne lokaliseret både jættestuer og stendysser fra bondestenalderens tragt-bægerkultur, som lå helt overvoksede af klægdannelser. Præcis hvornår stenalderbønderne blev fordrevet af havet er svært at sige med sikkerhed, men kulstof 14-dateringer fra de forsegledede flader under marskklæggen tyder på, at dannelsen af det marsklandskab, vi kender i dag, tog fart i bronzealderen.

Bønderne og deres gårde

Havets gentagne oversvømmelser i kystegnene førte med tiden til dannelsen af de fede marsken-

Havet steg langsomt op over de første bønders landskaber, hvilket kan fornemmes ved Abterps langdysser.

ge. De endeløse græsningsarealer gav grobund for et stort dyrehold, som igen kunne ernære mange mennesker. Fra jernalderen og frem var marskegnene tæt beboede, og de arkæologiske spor efter bøndernes gårde er nu mange. I det danske Vadehav synes bønderne i jernalderen altid at have bosat sig på geestranden, altså hvor marsken møder det tørre, lidt højere land.

Bøndernes gårde var stråttækte og bygget af træ og med lerklinede vægge. De bærende stolper i husene var gravet ned i jorden. Disse stolpehuller kan udgraves og giver os mange oplysninger om både husbyggeriets udvikling, gårdenes økonomi og beboernes sociale status. I lidt sjældnere tilfælde kan vi også finde de første marskbønders grave. I den ældste del af jernalderen var gårdene beskedne langhuse, omkring 5 m brede og 10-15 m lange. I østenden findes nogle gange spor efter bås-skallerum, hvor dyr kunne stå opstaldet. Disse små gårde lå spredt i landskabet. Nogle var enkeltgårde, mens andre kan have indgået i en spredt landsbystruktur.

Marskgårdene voksede i størrelse igennem jernalderen og omkring 200 e. Kr. udvikles en ny byggeskik, hvor både husenes vægge og gårdenes hegn konstrueres af jordgravet tømmer. Stolpehullerne efter disse gårde giver præcise oplysninger om gårdenes planløsning og et typisk træk var, at

NORDENS ÆLDSTE KIRKE

Ved Ribe Domkirke er udgravet en stor kirkegård fra vikingetiden. Det var her, missionæren Ansgar allerede ved 800-årenes midte fik kongelig tilladelse til at bygge en kirke. Den har ligget der lige siden og er den ældste kirke i Norden.

gårdene var omgivet af langstrakte hegnsbbygninger, som kan have været hølader. Hovedbygningerne kan nu være over 50 m lange, og på landsbytofterne findes ofte små nedgravede arbejdsbytter, som kaldes for grubehuse.

Stormænd og købmænd

Jernalderens samfund var klassesdelt, og stormænd har behersket større eller mindre landområder langs Vadehavet. Ved lokaliteten Dankirke syd for Ribe er udgravet en fornem jernalderhal, hvor stormanden har holdt gæstebud inden huset brændte omkring år 500.

Fundene viser, at fremmede købmænd besejlede det danske Vadehav, og vraget af det oprindelig over 20 m lange Gredstedbro-skib fra 600-årene, fundet langt oppe ad Kongeåen, viser at datidens skibsbyggeri var højt udviklet.

Omkring år 700 e. Kr. grundlagdes handelspladsen

Ved Ballum valgte bønderne at flytte ud i marsken og bosætte sig på kunstige forhøjninger, såkaldte værfter.

Ribe som den første af sin art i Norden. Den tidlige bys centrale element var en markedsplads ved åen, hvor dygtige håndværkere fremstillede glasperler, bronzesmykker, hjortetakskamme, ravsmykker, våben og meget andet. Hovedparten af de tilrejsende købmænd var kristne og allerede ved 800-tallet midte fik missionæren Ansgar kongelig tilladelse til at rejse en kirke i Ribe. Nylige udgravninger ved Ribe Domkirke tyder på, at det virkelig var her Ansgar rejste sin kirke mere end 100 år før landets officielle overgang til kristendommen omkring år 965.

Værfter

Igennem jernalder og vikingetid voksede marsk-arealerne, og ved Ballum og Tønder valgte bønderne at flytte ud i marsken og bosætte sig på kunstige forhøjninger af opgravet klæglér, såkaldte værfter. De findes kun i den sydlige del af det danske Vadehav med bebyggelsen Misthusum ved Skærbæk som det nordligste eksempel. På disse

beskedne forhøjninger levede bønderne midt i marsken med havet som nærmeste nabo.

Bosættelsesmønsteret i marsken tyder ikke på, at stormfloder var almindeligt forekommende før i 1300-tallet. Herefter forekom de til gengæld jævnligt og har gennem årene kostet mange liv og ført til opgivelse af tidligere værfter og landsbyer. Ved Gl. Hviding syd for Ribe er udgravet storgårde fra 1000-tallet, som var overgroet af marskdannelser.

Marskens gårde i nyere tid

Også i middelalder og nyere tid var marskegnene tæt bebyggede. Gårdene udviklede sig med tiden til bindingsværksbygninger, som der endnu i 1900-tallet stod mange af i marsklandsbyerne. Men allerede fra 1600-tallet rejste bønderne grundmurede bygninger af de karakteristiske mørke klægsten, som endnu pryder de ældste bevarede gårdes murværk.

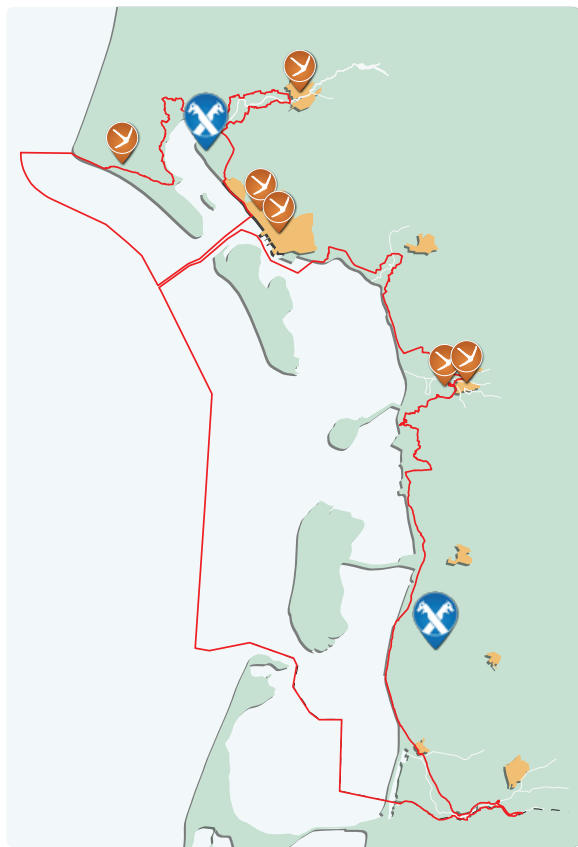
Oplevelser med Vadehavets Arkæologi

Langdysserne i **Abterp** ved Bredebro. Her kan man helt bogstaveligt se, hvordan stenalderens landskab er sunket i havet.

I **Marbæk plantage** er frilagt en række hustomter fra den første del af jernalderen. Husgulvene var brolagte med piksten og angiver stadig præcis omridset af de 2000 år gamle bygninger.

Ved Hjemsted Banke ved Skærbæk er der udgravet en hel landsby fra 2-400-tallet e. Kri. I **Hjemsted Oldtidspark** kan man i dag se fuld-skala rekonstruktioner af disse gårde.

På **Museet Ribes Vikinger** er udstillet de rige fund fra byens storhedstid i vikingetid og middelalder.

Om Vadehavets Formidlerforum...

Vadehavets Formidlerforum er et netværk af offentlige og selvejende institutioner der formidler Vadehavets natur og kultur.

Forummet arbejder for, at Vadehavet kan opleves hele året af alle og på en måde der hensyn til naturen, historien og lokale interesser.

Læs mere på www.vadehav.dk

Lær om Vadehavets Arkæologi hos..

Varde Museum

Kirkepladsen 1
6800 Varde
T: 75 22 08 77
E: vam@vardemuseum.dk
W: www.vardemuseum.dk

Danmarks Ravmuseum

Vestergade 25
6840 Oksbøl
T: 75 27 07 03
E: vam@vardemuseum.dk
W: www.http://vardemuseum.dk/dk.php/museer/ravmuseet

Fiskeri- og Søfartsmuseet

Tarphagevej 2-6
6710 Esbjerg V.
T: 76 12 20 00
E: fimus@fimus.dk
W: www.fimus.dk

Esbjerg Museum

Torvegade 45
6700 Esbjerg
T: 76 16 39 39
E: museum@sydvestjyskemuseer.dk
W: www.esbjergmuseum.dk

Museet Ribes Vikinger

Odins Plads 1
6760 Ribe
T: 76 16 39 60
E: museum@sydvestjyskemuseer.dk
W: www.ribesvikinger.dk

Ribe Vikingecenter

Lustrupholm
Lustrupholmvej 4
6760 Ribe
T: 75 41 16 11
E: rvc@ribevikingecenter.dk
W: www.ribevikingecenter.dk

LÆS OGSÅ OM...

- Atlantvolden ved Vadehavet
- Bygninger og bygningskultur langs Vadehavet
- Livet på Vadehavssøerne
- Marskens brug, natur og kultur
- Sejlads, handel og skibe i Vadehavet

MED SKOLEN ELLER BØRNEHAVEN?

ET TVERFAGLIGT
UNDERVISNINGSTILBUD
FOR BØRNEHAVE OG SKOLER

MITVADEHAV.DK

